

Γυναικείες φιγούρες της Ελληνικής Επανάστασης στη Σολωμική ποίηση

Μαργαρίτα Α. Βακάλου

Φιλολόγος-Μεταπτυχιακή φοιτήτρια Λογοτεχνικής
Μετάφρασης ΑΠΘ

Στόχος

Η γυναικεία φιγούρα στη Λογοτεχνία αποτελεί ανεξάντλητη πηγή μελέτης. Μέσα από την προσέγγισή των διάφορων γυναικείων μορφών της Λογοτεχνίας, τόσο στον άξονα της διαχρονίας, όσο και σε αυτόν της συγχρονίας, προκύπτουν ερωτήματα καλλιτεχνικά, κοινωνικά, πολιτισμικά, θρησκευτικά, ανθρωπολογικά, αλλά και ιστορικά και φιλοσοφικά.

Στόχος της μελέτης αυτής είναι:

- Να προσεγγίσει γυναικείες φιγούρες της Ελληνικής Επανάστασης, οι οποίες εμφανίζονται σε ορισμένα από τα αντιπροσωπευτικότερα έργα της Σολωμικής παραγωγής.
- Να εξετάσει το ρόλο των γυναικείων μορφών σε κάθε ένα από αυτά, το σκοπό που κάθε φορά εξυπηρετούν, αλλά και το συμβολισμό που η κάθε μία από αυτές φέρει.

1) Έργα του Δ. Σολωμού στα οποία κυριαρχούν γυναικείες μορφές

- Η γυναικεία παρουσία είναι έντονη στη Σολωμική ποίηση, τόσο στα έργα της νεανικής του ηλικίας, όπως λ.χ. τα νεανικά ποιήματα: «Αγνώριστη», «Ξανθούλα», «τρελή μάνα»), όσο και σε εκείνα της ώριμης περιόδου (όπως, λ.χ. τα ιταλικά ποιήματα "Saffo" («Σαπφώ») και τα σχεδιάσματα "La madre greca" («Η Ελληνίδα μητέρα») και "La donna velata" («η γυναίκα με το μαγνάδι»). Δεν πρόκειται πάντα και απαραίτητα για υπαρκτά πρόσωπα, αν και αρκετές είναι και οι περιπτώσεις που αναφέρεται και σε γνωστές του γυναίκες στα ποιήματά του. Η γυναίκα συμβολίζει μια ιδέα, ένα ιδανικό ανώτερο, μια αξία που, καθώς παίρνει σάρκα και οστά μέσα από μια γυναικεία μορφή, καθαγιάζεται και, ταυτόχρονα, γίνεται πιο απτή και πιο οικεία.

2) Δ. Σολωμός και Ελληνική Επανάσταση

- Ο Δ. Σολωμός, εκτός από το ότι γνώριζε πολύ καλά την ιταλική γλώσσα (είχε σπουδάσει στη Βενετία, στην Κρεμόνα και στην Παβία), γνώριζε επίσης πολύ καλά και μελετούσε τους αρχαίους Έλληνες Φιλοσόφους, όπως επίσης και το Βηλαρά και το Χριστόπουλο. Καλλιεργήθηκε, επομένως, έντονα μέσα του η ελληνική συνείδηση, η αγάπη για το ελληνικό πνεύμα και την ελληνική γλώσσα, κι έτσι, η λαχτάρα και η επιθυμία του υπόδουλου γένους για λευτεριά έγινε και δικός του πόθος. Το ξέσπασμα της Επανάστασης τον συγκλονίζει. Το 1823 συνθέτει τον «Ύμνο εις την Ελευθερίαν» και το 1824, την «Ωδή εις το Θάνατο του Λόρδου Μπάιρον». Ο «Ύμνος εις την Ελευθερίαν» δημοσιεύεται πρώτα στο Παρίσι το 1825 και λίγους μήνες μετά τυπώνεται στο Μεσολόγγι. Την ίδια χρονιά συνθέτει το «επίγραμμα εις την καταστροφήν των Ψαρών». Δημιουργήματα της ίδιας περιόδου είναι και η σάτιρα σε πεζό με τίτλο «η γυναίκα της Ζάκυθος», όπως επίσης και ο «Λάμπρος», έργα που και τα δύο είναι επηρεασμένα από τον ελληνικό απελευθερωτικό αγώνα. Βλέπουμε, επομένως, ότι το ζήτημα της Ελληνικής Επανάστασης παραμένει για καιρό στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος του ποιητή, σε μια χρονική περίοδο που μαίνεται ο απελευθερωτικός αγώνας στην Πελοπόννησο.

3) «Ύμνος εις την Ελευθερίαν»

- Πρόκειται για το χαρακτηριστικότερο, ίσως, έργο του Δ. Σολωμού. Συντίθεται μέσα σε ένα μόλις μήνα και, ανάμεσα στα γεγονότα που περιγράφει, βρίσκεται η άλωση της Τριπολιτσάς, η καταστροφή της στρατιάς του Δράμαλη κοντά στην Κόρινθο και η πρώτη πολιορκία του Μεσολογγίου το 1822.
- Η γυναικεία μορφή στο ποίημα αυτό δεν είναι κάποιο υπαρκτό γυναικείο πρόσωπο, αλλά ένα ιδανικό που προσωποποιείται, αυτό της Ελευθερίας. Επανέρχεται μέσα στο ποίημα, μιας και ο ποιητής στο μεγαλύτερο μέρος του «Ύμνου» χρησιμοποιεί β' ενικό πρόσωπο, απευθυνόμενος σε αυτήν.
- Χαρακτηρίζεται ως «αθάνατη» και «θεία» στη στροφή 82. Δεν μένουμε, επομένως, απλώς στην προσωποποίηση του υπέρτατου αυτού αγαθού, αλλά βλέπουμε ότι είναι εμφανής η τάση του ποιητή προς την θεοποίησή της.

4) «Ελεύθεροι πολιορκημένοι»

- Πρόκειται για το πιο αποσπασματικό, ίσως, από όλα τα έργα του Σολωμού. Η αποσπασματικότητα αυτή δικαιολογείται από το γεγονός ότι δεν τον ενδιαφέρει η συνέπεια, αλλά επιδιώκει απλώς την καθαρή λυρική έκφραση.
- Είναι το έπος της Εξόδου του Μεσολογγίου: περιγράφει τη δεύτερη πολιορκία από το 1825, η οποία λήγει με την ηρωική έξοδο την Κυριακή των Βαΐων του 1826.
- Στην αρχή του πρώτου σχεδίασματος, ο ποιητής οραματίζεται μια γυναικεία μορφή, μαυροντυμένη και γερασμένη («*μια μεγάλη γυναίκα, με φόρμα μαύρο σαν του λαγού το αίμα...*»)
- Η μορφή που κυριαρχεί εδώ είναι πιο «απτή», πιο «ανθρώπινη». Πρόκειται για τη Μάνα. Είναι μια μορφή που ενδιαφέρει, απασχολεί, αλλά και εμπνέει τον ποιητή. Εδώ τη βλέπουμε ως ένα διαχρονικό σύμβολο απόγνωσης, αλλά και καρτερικότητας. Τη βλέπουμε να ζηλεύει το πτηνό που έχει τροφή να ταΐσει τα μικρά του, σε αντίθεση με εκείνη. Έχουμε, λοιπόν, να κάνουμε με ένα σύμβολο της εξαθλίωσης του ανθρώπου, αλλά, ταυτόχρονα, και του μεγαλείου ψυχής.
- Επίσης, έμμεσα προσωποποιείται και η Φύση: γίνεται σύμβολο της ομορφιάς, της χάρης, του Έρωτα και της αναγέννησης. Ο ποιητής της προσδίδει μερικά από τα χαρακτηριστικά εκείνα της ιδεατής γυναίκας.
- Στο τρίτο σχεδίασμα επανέρχεται η μορφή της Μάνας. Εδώ, όχι όπως την είδαμε πριν, αλλά ως η Μητέρα-Πατρίδα, η Μεγάλη Μητέρα, η «θεάνθρωπη».
- Βλέπουμε τη θεά να συνομιλεί με τον ποιητή. Ουσιαστικά ο ποιητής οραματίζεται μια υπέρτατη γυναικεία μορφή («*αλλά, Θεά, δεν ημπορώ ν' ακούσω τη φωνή σου*»).

5) «Επίγραμμα εις την καταστροφήν των Ψαρών»

- Οι έξι στροφές σε ανάπαιστο αυτού του ποιήματος σκοπό έχουν να υμνήσουν τη Δόξα -με κεφαλαίο Δ.
- Τη βλέπουμε ως γυναίκα που περπατά μόνη της με στεφάνι στην κόμη. Το στεφάνι μας παραπέμπει στην αρχαία Ελλάδα και στο στεφάνι ελιάς, το σύμβολο της νίκης, της τιμής και της δόξας. Έτσι επιτυγχάνεται μια σύνδεση με το αρχαιοελληνικό «κλέος».
- Εδώ, το στεφάνι είναι *«γενναμένο από λίγα χορτάρια,/ που είχαν μείνει στην έρημη γη»*, χωρίς αυτό, όμως, να επισκιάζει το μεγαλείο και την επιβλητικότητα αυτής της γυναικείας μορφής.
- Η Δόξα βλέπουμε να παρουσιάζεται ως η μόνη εναπομείνασα μετά την καταστροφή. Έμεινε σταθερή, δε χάθηκε και, μόνη της πλέον, κοιτάζει γύρω και βλέπει χαλάσματα και θάνατο. Έτσι, η γυναικεία παρουσία γίνεται άπειρη, αιώνια και αθάνατη. Η μόνη αμετάβλητη αξία.

6) «Η γυναίκα της Ζάκυθος»

- Πρόκειται για ένα αινιγματικό κείμενο, το οποίο ξεκινά ως σάτιρα εναντίον μιας συγκεκριμένης γυναίκας. Συνδυάζει ταυτόχρονα το στοιχείο του θρήνου, της προφητείας και του ονείρου.
- Η Γυναίκα της Ζάκυθος είναι μια από τις αντιπροσωπευτικότερες γυναικείες μορφές του Σολωμικού έργου και μία από τις ελάχιστες μη εξιδανικευμένες. Είναι, θα λέγαμε, μια καρικατούρα. Είναι σύμβολο της απόλυτης κακίας, της παραφροσύνης, του φθόνου, του μίσους, της πονηρίας, αλλά και της ασχήμιας. Ο ποιητής δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην περιγραφή της αποτροπιαστικής της εμφάνισης (*«Το λοιπόν κορμί τη γυναικός ήτανε μικρό και παρμένο/ και το στήθος σκεδόν πάντα σημαδεμένο από τες αβδέλλες/ που έβανε για να ρουφήξουν το τηχτικό και από κάτω εκρε-/μότουνε δύο βυζιά ωσάν καπνοσακούλες»*[...])
- Εμφανές είναι το μένος της ενάντια σε κάθε άλλη γυναικεία ύπαρξη, στην αδελφή της, αλλά και στις Μεσολογγίτισσες.

- Η ύπαρξή της είναι συνυφασμένη με τη φθορά, κάτι που δε συμβαίνει με καμία από τις προαναφερθείσες γυναικείες φιγούρες (την καταστρέφει το χτικιό), αλλά και με το μεταφυσικό στοιχείο. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο ποιητής την παρουσιάζει ως ένα δαιμόνιο με σάρκα και οστά.
- Το τέλος της επιβεβαιώνει αυτή την άποψη, καθώς η σκηνή κατά την οποία φεύγει από τη ζωή είναι μια σκηνή τρέλας και πλήρους παράνοιας.
- Η πτώση του Μεσολογγίου ίσως είναι συνδεδεμένη με το θάνατο της γυναίκας της Ζάκυθος.
- Οι Μεσολογγίτισσες, από την άλλη, παρουσιάζονται εξαθλιωμένες. Στρέφονται στην επαιτεία, αλλά παρόλα αυτά, νιώθουν ευγνωμοσύνη προς τους Ζακυνθινούς και, σε καμία περίπτωση δεν τολμούν να αντιμετωπίσουν τον τόπο που τις φιλοξενεί σε αυτή τη στιγμή της απόλυτης δυστυχίας εχθρικά και με μίσος, όπως θα έκανε η Γυναίκα της Ζάκυθος.

6) Συμπέρασμα

- Μέσα από αυτή την σύντομη και αποσπασματική μελέτη μερικών μόνο από τα αντιπροσωπευτικότερα ποιήματα του Εθνικού μας ποιητή, καταλαβαίνουμε εύκολα ότι η μορφή της γυναίκας είναι πρωταγωνιστική στα έργα του, και κατ' επέκταση, στο νου και στην καρδιά του ποιητή.
- Η Ελευθερία, Η Φύση, η Δόξα, η Πατρίδα, η Μάνα, η Γυναίκα-σύμβολο του τρόμου και της κακίας και η Μεσολογγίτισσα γυναίκα δεν έχουν απλώς γυναικείες αρετές και χαρακτηριστικά γνωρίσματα. Γίνονται όλες σύμβολα, φορείς βαθύτερων νοημάτων.
- Ζωγράφοι, γλύπτες, μουσικοί και πολλοί άλλοι καλλιτέχνες αντλούν έμπνευση από τη ματιά του ποιητή και έτσι, έννοιες αφηρημένες και «άυλες» καταφέρνουν και μένουν μέχρι και σήμερα με γυναικεία όψη στο συλλογικό φαντασιακό.

7) Ενδεικτική βιβλιογραφία

- R. Beaton, *Εισαγωγή στη Νεότερη Ελληνική Λογοτεχνία*, μτφρ. Ε. Ζουργού-Μ. Σπανάκη, Εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1996
- Λ. Πολίτης, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Εκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2014
- Π. Δ. Μαστροδημήτρης, *Εισαγωγή στη Νεοελληνική Φιλολογία*, Τέταρτη Έκδοση, Εκδ. Δόμος, Αθήνα 1983
- Μ. Κατσίνης, *Λογοτεχνία και Βιογραφίες*, Εκδ. Ελλάς, Αθήνα 1973
- Ελληνική Πολιτιστική Παιδεία, *Άπαντα Εθνικών Συγγραφέων*, Εκδ. Μπίρη, Αθήνα 1971